

РОЗДІЛ II

ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЯ ТА ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 378.011.3-057.87

DOI 10.31339/2413-3329-2018-2(8)-71-73

Бопко Ігор Зеновійович,
кандидат педагогічних наук, доцент,Алмашій Іван Іванович,
старший викладач,

Мукачівський державний університет, м. Мукачеве

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Авторами зазначено, що екологічна свідомість формується шляхом логічного переосмислення знань, перетворення їх у переконання, які зумовлюють ціннісні орієнтації і установки людей, їх свідоме, відповідальне ставлення до природи. Після теоретичного аналізу проблеми емпірично досліджено особливості процесу формування екологічної свідомості особистості. Зроблено порівняння досліджуваних груп спеціальностей «Практична психологія» та «Англійська філологія» за методикою С. Дерябо, В. Ясвіна «Індекс ставлення до свого здоров'я». Встановлено, що характерними для філологів є прояви за пізнавальною шкалою, а для психологів – за практичною.

Ключові слова: студентська молодь, екологічна свідомість, процес формування, екологічні цінності.

Постановка проблеми. У взаємодії людина з навколишнім середовищем (природним, штучним, соціальним) є все більш актуальними проблеми процесу сталого розвитку в системі «Природа-Людина». Вихідною умовою сталого розвитку людства є сформована екологічна свідомість особистості. Тому у зв'язку з пошуками виходу з екологічної кризи є необхідними дослідження формування екологічної свідомості фахівців різних спеціальностей, зокрема гуманітарних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування екологічної свідомості розглядали науковці С. Дерябо, В. Ясвін, О. Рудоміна-Дусяцька, Ю. Швалб, А. Львовичкіна, А. Калмикова, В. Моляко та ін. Над визначенням компонентів екологічної свідомості працювали: А. Окопов, О. Чедимова, І. Кряж. Формуванням екологічної свідомості за наявності систематичної вигоди розглянуто працях Ф. Зімбардо та М. Ляйппе.

Мета статті: розгляд проблем формування екологічної свідомості майбутніх спеціалістів гуманітарних спеціальностей на прикладі спеціальностей «Практична психологія» та «Англійська філологія».

Результати дослідження. Для дослідження екологічної свідомості та процесу формування останньої вченими розроблено ряд психологічних методик, які можна використати та застосувати в дослідженні. Нами було обрано 3 методики. Кожна із цих методик дає можливість виявити велику кількість інформації, яка потрібна для отримання більш точних результатів: методика «Індекс ставлення до здоров'я» С. Дерябо і В. Ясвіна; методика «Альтернатива»; опитувальник «Натурофіл».

Вибірка дослідження складала 50 осіб, з яких 25 студентів спеціальності «Філологія англійська» та 25 студентів спеціальності «Психологія» 4 курсів Мукачівського державного університету. Для дослідження складових екосвідомості ми використали психологічний тест «Індекс ставлення до здоров'я» розроблений С. Дерябо і В. Ясвіною, що діагностує такий найважливіший параметр ставлення до здоров'я та способу життя, як інтенсивність. Показник інтенсивності показує, в якому ступені і в яких сферах проявляється суб'єктивне ставлення. Методика дозволяє визначити рівень розвитку за такими шкалами: «Емоційна», «Практична», «Пізнавальна» та «Вчинки».

Аналізуючи показники середніх значень для досліджуваних групи філологів можемо говорити про те, що найбільш високі у них показники спостерігаються за шкалою «Емоційна» (Хсер. = 12,54 балів). Ця шкала вимірює, якою мірою проявляється ставлення людини до здоров'я, здорового способу життя в емоційній сфері. Отримані бали за цією шкалою говорять

про те, що випробуваний здатний насолоджуватися своїм здоров'ям, вміє отримувати естетичне задоволення від здорового організму, чуйно реагує на що надходять від нього сигнали, вільний від негативних емоційних стереотипів, що існують в суспільстві по відношенню до здорового способу життя та ін. тобто, він піклується про здоров'я не тільки тому, що це «необхідно», не під тиском обставин, а заради задоволення. При цьому найбільший показник в стейнах за шкалою вчинків (Хсер. = 8 стейнів). Ця шкала вимірює, якою мірою проявляється ставлення людини до здоров'я, здорового способу життя в сфері скоєних ним вчинків, спрямованих на зміну свого оточення відповідно до його ставлення.

Респонденти вважають, що тільки через низку вчинків з їхнього боку і від вчинків інших людей формується позитивне ставлення до власного здоров'я. Також на високому рівні у студентів філологів знаходиться показник за «Практичною шкалою» (Хсер. = 9,67 балів). Ця шкала вимірює, якою мірою проявляється ставлення людини до здоров'я, здорового способу життя в практичній сфері.

Отримані дані свідчать про те, що досліджувані активно піклуються про своє здоров'я в практичній сфері: схильні відвідувати різні спортивні секції, робити спеціальні вправи, займатися оздоровчими процедурами, формувати у себе відповідні вміння та навички, вести здоровий спосіб життя в цілому. Це можна пояснити тим, що студенти зазвичай використовують свій вільний час на заняття спортом, адже це необхідно і модно, а також корисно. Найменш виразно проявляються показники за «Пізнавальною шкалою» (Хсер. = 6,73 балів). Ця шкала вимірює, якою мірою проявляється ставлення людини до здоров'я, здорового способу життя в пізнавальній сфері. Отримані бали свідчать про те, що ставлення до здоров'я у досліджуваних мало зачіпає пізнавальну сферу. Це можна пояснити тим, що вони в кращому випадку готові лише сприймати інформацію про здоров'я, що надходить від інших людей, але самі не проявляють активності в її пошуку. Це може бути пов'язано з тим, що у студентів багато часу йде на основне навчання, і в них є можливість лише на деякі заняття спортом, а не їх вивченням.

Аналізуючи результати дослідження за цією ж методикою для досліджуваних групи психологів, з'ясовано, що найбільш для них є притаманні показники за шкалою «Емоційна» (Хсер. = 11,89 балів) та «Вчинкова» (Хсер. = 10,1 балів). Бачимо, що результати схожі на показники з попередньою групою. Це говорить про те, що майбутні психологи вважають, що процес формування здорового способу життя залежить від власних вчинків у цьому напрямку та позитивного емоційного ставлення до свого здоров'я. Це є

позитивним фактом, адже становлення еко-свідомості починається з різних вчинків та позитиву. При цьому виявлено, що найменш яскраво виражені показники за «Практичною шкалою» (Хсер. = 8,6 балів). Це говорить про те, що студенти готові лише в якійсь мірі включитися в практичну діяльність по турботі про своє здоров'я, яку організують інші люди, в крайньому випадку вони можуть щось зробити, якщо цього вимагатиме ситуація. Це свідчить про те, що з практичного боку психологи є пасивними щодо ведення здорового способу життя.

Отже, порівнюючи обидві досліджувані групи, можемо сказати, що існують деякі відмінності між ними. Найменш характерною для філологів є прояви за пізнавальною шкалою, а для психологів – за практичною. Це характеризує студентів як пасивних осіб щодо турботи про власне здоров'я.

Наступною методикою, яку ми застосували у дослідженні – тест «Альтернатива». Вказана методика спрямована на діагностику провідного типу мотивації взаємодії з природними об'єктами: естетичного, когнітивного, практичного та прагматичного. Аналізуючи результати дослідження за даною методикою для студентів-філологів з'ясовано, що провідним типом мотивації взаємодії з природними об'єктами є «Прагматичний» (Хсер. = 5,2 балів). Прагматизм – доктрина або, скоріш, світогляд, що ставить усе знання і правду у пряме відношення до життя та дії; прагматизм судить про значення ідей, суджень, гіпотез, теорій і систем відповідно до їхньої здатності задовольнити людські потреби та інтереси у соціальний спосіб. Прагматик – послідовник, прихильник прагматизму як філософської системи. В побутовому сенсі, це людина, яка все робить тільки з точки зору доцільності, вигоди, та якій не притаманні бездумні витівки. Це свідчить про те, що студенти всі свої дії та вчинки щодо природних об'єктів направляють у сторону користі та необхідності. Тобто стараються зробити тільки потрібне для себе і нічого зайвого. Також на високому рівні показники прояву за шкалою «Естетичний тип» (Хсер. = 3,67 балів). Отриманий результат вказує на те, що естетичні потреби, що визначаються через прагнення до гармонії, симетрії, порядку, краси переважають в мотивації особистості досліджуваних студентів та є важливим фактором у процесі формування еко-свідомості. Найменш виразно проявляються показники за шкалами: «Когнітивний тип» (Хсер. = 2,7 балів) та «Практичний тип» (Хсер. = 2,47 балів) мотивації. Для особистості з когнітивним суб'єктно-непрагматичним типом відносини природні об'єкти є суб'єктами, що володіють власною самоцінністю. Респонденти характеризуються об'єктним сприйняттям світу природи, тобто з даним типом відносини неможливим є партнерське суб'єкт-суб'єктне ставлення до природних об'єктів. Також студенти не бажають практично обробляти природні об'єкти.

Аналіз результатів дослідження за цією ж методикою для студентів групи «Психологія» вказує на те, що у них переважаючим типом мотивації ставлення до природних об'єктів є «Когнітивний тип» (Хсер. = 5,37 балів). Це свідчить про те, що студенти прагнуть більше знати про природу взагалі або різних природних об'єктах зокрема, не допускаючи по відношенню до них руйнівних дій. Вони готові отримувати, шукати і переробляти інформацію про об'єкти природи, включитися в практичну діяльність, отримуючи естетичне задоволення від спілкування з природою. В процесі навчання особливу увагу слід приділяти формуванню у студентів етичних, моральних, громадянських, екологічних, загальнокультурних цінностей, мотивів поведінки і відносин до природних об'єктів. Також спостерігається високий показник за шкалою «Прагматичний тип» (Хсер. = 4,6 балів). Як і попередня група вони зазвичай працюють з об'єктами природи, які приносять або для них особисто, або для суспільства конкретну користь. Отже, узагальнюючи результати дослідження за даною методикою для обох досліджуваних груп, можемо сказати, що між ними існують певні, незначні відмінності. А саме для філологів переважаючим типом мотивації взаємодії з природними об'єктами є

«Прагматичний» та «Естетичний», а для психологів – «Пізнавальний».

Для підкріплення результатів за цією методикою нами було використано методика «Натурафіл». Опитувальник «Натурафіл» призначений для діагностики рівня розвитку інтенсивності особистісного ставлення до природи і його структури. Під інтенсивністю відносин розуміється структурно-динамічна характеристика, що є показником того, які потреби і в якій мірі відображені на об'єктах відносин, в яких сферах і в якому ступені проявляється.

Аналізуючи результати дослідження за даною методикою для студентів групи «Англійська філологія» виявлено, що найбільш притаманними для них є показники за шкалою «Практична» (Хсер. = 7,8 балів). Практична шкала спрямована на діагностику ступеня змін в мотивації і спрямованості практичної діяльності з природними об'єктами, обумовлених ставленням до неї, які проявляються в готовності і прагненні до непрагматичної практичної взаємодії з природними об'єктами. Отриманий результат свідчить про те, що студенти прагнуть практично займатися діяльністю, що пов'язана з природою, зокрема це проявляється у тому, що вони люблять доглядати за тваринами, рослинами, допомагати їм тощо. Також високі показники проявляються за шкалою «Перцептивно-афективна» (Хсер. = 6,9 балів). Дана шкала вказує на те, що студенти схильні до підвищеної сприйнятливості до їх чуттєво-виразних елементів, прагненні їх «отримувати» - в своєрідному «сенсорно-естетичному голоді», свободі від неадекватних соціальних естетичних стереотипів, чуйності на вітальні прояви природних об'єктів, що реалізується через емпатію і ідентифікацію і т.д. Це свідчить про те, що респонденти даної групи вміють співчувати тваринам, рослин та іншим природним об'єктам, ототожнювати себе з ними. Такий показник вважаємо позитивним фактором, адже через такі різні ознаки в людини активно відбувається процес формування еко-свідомості. Найменш виразно в даної групи проявляється «Шкала вчинків» (Хсер. = 5,5 балів). Ця шкала вказує на зміни у вчинках особистості, які обумовлені ставленням до природи, що виявляються в активності особистості. Такий результат може бути пов'язаний з тим, що студенти на 4 курсі багато уваги приділяють навчанню, а тому на різного роду вчинки стосовно природних об'єктів у них не вистачає часу.

Аналіз результатів проведеного дослідження за цією ж методикою для студентів групи «Психологія» показав, що для них є притаманні прояви за шкалою «Когнітивна» (Хсер. = 7,2 балів). Дана шкала спрямована на діагностику ступеня змін в мотивації і спрямованості пізнавальної активності, пов'язаної з об'єктами природи, обумовлених ставленням до неї, які проявляються в готовності (нижчий рівень) і прагненні (вищий) отримувати, шукати і переробляти інформацію про ці об'єкти, в особливий «інформаційної сензитивності» до них. Це свідчить про те, що студенти мають бажання отримувати про об'єкти природи велику кількість інформації, їм подобається бути обізнаними у даній сфері. Це є позитивним фактом, адже сприяє процесу формування еко-свідомості. Високий рівень прояву спостерігається за «Практичною шкалою» (Хсер. = 6,2 балів). Як і попередня група, респонденти прагнуть практично займатися діяльністю, що пов'язана з природою, зокрема це проявляється у тому, що вони люблять доглядати за тваринами, природою взагалі, допомагати їм тощо. Найменш яскраво проявляються показники за шкалою «Вчинки» (Хсер. = 4,9 балів). Отриманий результат свідчить про те, що студенти не здійснюють вчинки стосовно природних об'єктів. Це може бути пов'язане із насиченістю студентського життя і відсутністю вільного часу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, нами з'ясовано, що за даною методикою є незначні відмінності між досліджуваними групами, а саме: для філологів є характерною практична шкала, а для психологів – когнітивна. Перспективами подальших досліджень є вивчення впливу екологічної свідомості на професійну підготовку майбутніх психологів і філологів.

Список використаних джерел

1. Варій М.Й. Психологія особистості: навч. посіб. / М.Й Варій. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 592 с.
2. Видра О.Г. Вікова та педагогічна психологія. Навч. посіб. / О. Г. Видра. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 112 с.
3. Мамешина О. С. Психологічні умови розвитку екологічної свідомості старшокласників у системі позашкільної освіти: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00. 07 / О. С. Мамешина. – К., 2004. – 29 с.
4. Негруца Н. А. Формування екологічного світогляду студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації аграрного профілю у процесі вивчення економічних дисциплін: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Н. А. Негруца. – К., 2003. – 241 с.
5. Паламарчук О. М. Екологічна свідомість: процес виникнення та динаміка розвитку / О. М. Паламарчук. [Електронний ресурс] – Режим доступу: ecopsy.com.ua/data/zbirki/2003_01/sb01_49.pdf.

References

1. Variy, M.Y. 2008. *Psykhohohiya osobystosti [Psychology of personality]*. Kyiv: Center of Educational Literature.
2. Vydra, O.H. 2011. *Vikova ta pedahohichna psykhohohiya [Age and Pedagogical Psychology]*. Kyiv: Center of Educational Literature.
3. Mameshyna, O. S., 2004. *Psykhohohichni umovy rozvytku ekolohichnoyi svidomosti starshoklasnykiv u systemi pozashkil'noyi osvity [Psychological conditions of development of ecological consciousness of senior pupils in the system of extracurricular education]*. Candidate of psychological sciences. Kiev.
4. Nehrutsa, N. A., 2003. *Formuvannya ekolohichnoho svitohlyadu studentiv vyshchyykh navchal'nykh zakladiv I-II rivniv akredyatsiyi ahrahnoho profilyu u protsesi vyvchennya ekonomichnykh dystsyplin [Formation of the ecological worldview of students of higher educational establishments of I-II levels of accreditation of agrarian profile in the process of studying economic disciplines]*. Candidate of pedagogical sciences. Kiev.
5. Palamarchuk, O. M. *Ekolohichna svidomist': protses vynyknennya ta dynamika rozvytku [Ecological consciousness: process of origin and dynamics of development]*. [online] Available at: ecopsy.com.ua/data/zbirki/2003_01/sb01_49.pdf.

Рассмотрено экологическое сознание будущего специалиста как компонент, составляющий часть экологического мировоззрения. Отмечено, что экологическое сознание формируется путем логического переосмысления знаний, превращения их в убеждения, которые обуславливают ценностные ориентации и установки людей, их сознательное, ответственное отношение к природе. После теоретического анализа проблемы эмпирически исследованы особенности процесса формирования экологического сознания личности. Сделано сравнение исследуемых групп «Практическая психология» и «Английская филология» по методике С.Д. Дерябо, В.А. Ясвина «Индекс отношения к своему здоровью». Характерными для филологов есть проявления по познавательной шкале, а для психологов - по практической.

Ключевые слова: студенческая молодежь, экологическое сознание, процесс формирования, экологические ценности.

The ecological consciousness of a future specialist has been considered as a component, an integral part of the ecological world outlook. It has been noted that ecological consciousness is formed by logical rethinking of knowledge, their transformation into convictions, which determine the people's value orientations and mind sets, their conscious, responsible attitude to nature. The peculiar features of the process of the person's ecological consciousness formation, after theoretical analysis of the problem, have been empirically investigated. A comparison test "Index of attitude towards health" suggested by Deryabo S.D, Yasvin V.A. has been conducted in the studied groups of "Practical Psychology" and "English philology". A manifestation according to the cognitive scale is typical for philologists, and according to practical scale – for psychologists. The results of the study showed that according to the method "Naturaphil" the most characteristic are indicators according to the scale "Practical" for students of the group "English philology". Practical scale is aimed at diagnostic procedure of the degree of change in the motivation and orientation of practical activity with natural objects, caused by the attitude towards it, which manifest themselves in readiness and desire for non-pragmatic practical interaction with natural objects. The analysis of the results of the conducted study according to the same method for students of the group "Practical Psychology" showed that they have intrinsic manifestations on the scale "Cognitive". As it has been shown by the research that, there are insignificant differences between the study groups, namely, practical scale is characteristic for philologists, and cognitive – for psychologists.

Key words: student youth, ecological consciousness, formation process, ecological value

УДК 378.011.3-057.87:37.091.33(045)
DOI 10.31339/2413-3329-2018-2(8)-73-75

Брижак Надія Юрївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Мукачівський державний університет, м. Мукачево,
Островська Надія Дмитрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Відокремлений підрозділ НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут», м. Бережани,
Богданюк Олег Дмитрович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Б.Хмельницького, м. Хмельницький.

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ
ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

У статті розглянуто методологічні основи особистісно орієнтованого навчання і їх роль у підготовці фахівців. Розкрито методологічні засади особистісно орієнтованого навчання, що ґрунтуються на методологічних засадах, серед яких детально розглянуто різні підходи. Гносеологічний підхід ґрунтується на теорії пізнання. Комплексний підхід включає інтеграційний, властивості і стани різних систем, взаємозв'язок між дисциплінами. Особистісний підхід базується на включеності суб'єкта в соціальні зв'язки та взаємини. Діяльнісний підхід характеризує здатність до пізнання нового, уміння працювати з віддачею, що закріплюється набуттям практичних умінь і навичок. Праксеологічний підхід ґрунтується на філософській концепції діяльності й має статус програмно-концептуального проекту, відповідає за здатність застосовувати набуті теоретичні знання на практиці.